

Tere Vadén

Metsien moninaiskäyttöä

Petteri Holma & Risto Pyykkö, *Kairanviemä. Kirjailija A. E. Järvisen elämä*. Otava, Helsinki 2006. 333 s.

Markku Varis, *Ikävä erätön ilta. Suomalainen eräkirjallisuus*. SKS, Helsinki 2003. 454 s.

Stora-Enson Kemijärven tehtaan lakkautuspäätös lokakuussa 2007 sai aikaan kansaliikkeen, jota on tervehditty jo politiikan paluuna. Tavoitteena on työpaikkojen säilyttäminen, ja tehtaan uskotaan olevan kannattava. Lehdistössä on esitetty monelaisia arvioita pohjoisen Suomen puuntuotosta; tehtaan omistaja arvelee sen olevan liian pientä, jotkut muut ovat arvioineet tuoton riittävän hyvinkin. Puun kasvun politiikka on keskeinen osa Suomen hyvinvointivaltiota. Sel-lunkeittoon sisältyy järkyttäviä ris-tiriitoja, joista yhden ruumiillistaa Kiven jälkeen paras eräkirjailijamme, A. E. Järvinen. Markku Varis otsikoi Järvis-osuuden teoksessaan *Ikävä erätön ilta. Suomalainen eräkirjal-lisuus* yksinkertaisesti ”Suuri klas-sikko”. Klassikko Järvinen ei ole vain kirjoittajana, vaan laajemmin eräkir-jallisuuden ikonina.

Järvinen työskenteli metsänhoi-tajana Lapissa, hoitaen tehtäviään pääasiassa Rovaniemeltä käsin aina 20-luvulta 50-luvun loppupuolelle asti. Lapin metsävarojen kartoitukset olivat vuosikymmeniä käytännössä Järvisen vastuulla. Elämäkertakirjassa *Kairanviemä. Kirjailija A. E. Järvisen elämä* rovaniemeläiset toimittajat Petteri Holma ja Risto Pyykkö ker-tovat 60-luvulta tapauksen, joka miltei sarjakuvamaisella tavalla kiteyttää erä-kirjailijan ja metsänhoitajan roolien törmäyksen. Eläköitynyt Järvinen oli vuonna 1960 tullut valituksi Lapin luonnonystävien puheenjohtajaksi. Luonnonystävät alkoivat ajaa Koiti-laisen kairan rauhoittamista, koska sieltä löytyisi myös metsää ja suota, kun siihenastiset suojelualueet käsit-

tivät Järvisenkin mielestä liikaa tun-turialueita. Uhkana olivat alueelle jo suunnitellut hakkuut, jotka pian al-kaisivat. Holma ja Pyykkö kirjoittavat, kuinka luonnonystävät kirjelmöivät suojelualueen perustamisesta ja tekivät sinne retken. Yhteyksiään käyttäen Järvinen otti selvää hakkuusuunni-telmien tilanteesta, ja joutui tunnus-tamaan seuran sihteerille: ”Tämä tekee nyt vähän ikävän vaikutelman... Nämä hakkuut... Ne ovat minun suunnitte-lemiani.” (290) Holma ja Pyykkö ovat kirjoittaneet elämäkerran tarinaksi, jossa Järvinen ja muut henkilöt pu-huvat omalla suullaan. Hauskempi sitä on lukea kuin etäännytettyä ja lähdedokumenttien kautta etenevää ”tutkimuksellista” elämäkertaa; ehkä sellainenkin Järvisestä joskus saadaan, vaikka ei Holman ja Pyykön tausta-töissä mitään moitittavaa ole, pikem-minkin päinvastoin.

60-luvulla rakennettu Kemijärven sellutehdas oli yksi suuri suu näille Koitilaisen kairan puille. Hyvin-voinnin kasvulla Järvinen perusteli työnsä, ”joka kohdistui metsiin”. Lappiin oli saatava työtä ja elämää, luonnon tuhoutumisen hinnallakin. Tämä oli katkera kalkki, koska koske-maton luonto oli pelastanut Järvisen tavalla, josta hän ei itsekään koettanut poistaa jopa uskonnollisia sävyjä. ”Suuri Luonto”, ”kirkkaus”, ”rikkaus” olivat Järviselle ominta, jota varsinkin hänen myöhäisempi tuotantonsa tiukkuu. Luontoon sulautuminen antoi Järviselle rauhan, jota etelässä ei ollut. Varis arvioi, että Järvisen asen-teesta kuultaa ”eräänlainen itsekkyyys, joka on mahdollista silloin, kun erän-käynnin sankari on nähnyt kaiken [...] – kun valkoinen mies on saanut riittä-västi rikkauksia kehityksimaista, hänen

on varaa puhua kestävästä kehityksestä ja ympäristönsuojelusta.” (161–162) Raimo O. Kojon sanoin Lappi on Suomen siirtomaa, eikä silloin lupaus hyvinvoinnista aina kannan kovin pit-källe.

Kyberpunkkia sarkatakissa

Järvinen oli iloinen siitä, että oli eh-tinyt kokea koskemattoman luonnon, jota hänen elinaikansa jälkeen ei jää. Kirjallisuudesta tulee näin erään-laista estetisoitua uskonnon korvi-ketta ”viihdyttävää pakoa sosiaalisesta kamppailusta” (163). Kiinnostavan tästä niin Variksen kuin Holman ja Pyykön huomaamasta estetisoivasta paosta tekee sen ylyksilöllisyys. Kyse ei ole vain tai ensisijaisesti Järvisen henkilön piirteestä, vaan eräänlaisesta ”objektiivisesta” mahdollisuudesta, yh-destä tavasta elää oman ajan ja paikan kanssa. Järvisen viimeistään 60-luvulla kohtaama ristiriita oman palkkatyönsä ja taiteellisen toimintansa välillä on hyvin yhdenmuotoinen laajemman Suomea koskevan kysymyksen kanssa. Pentti Linkola muotoilee kysymyksen vuonna 1960 suoraan esseeseen otsikoksi: ”Runo-Suomi vai hyvinvointivaltio”. Esseessään Linkola kysyy, onko teol-listuminen Suomelle välttämätöntä. Toisena vaihtoehtona hän tarkastelee ”Runo-Suomea”; hitaan elämäntahdin, pienimuotoisen maanviljelyn, itse-tehdyn ja -eletyn kulttuurin maisemaa, jota ei kosketa sen paremmin mas-sakulttuuri kuin kulutuskaan. Runo ja maisema yhtyvät Linkolan Runo-Suomessa merkityksellisen elämän ta-pahtumapaikkoina. Ei liene siten sat-tumaa sekään, että Järvinen ja Linkola kävivät lyhyen kirjallisen nokkapokan. Linkola oli kirjoittanut vuonna 1959

Ylioppilaslehteen pohjoisen ”silmänkantamattomista paljaasihakkuista” ja epäillyt metsävallion virallisia puheita mittaamattomista metsävaroista. Hän vaati Pohjois-Suomen jättämistä suureksi matkailu-reservaatioksi. Kuten Holma ja Pyykkö toteavat, Järvinen vastasi *Kaltio*-lehdessä hieman setämaiseneen sävyyn, että paljaasihakkuiden tarkoitus on nimenomaan saattaa kasvunsa lopettaneita metsiä uudelleen tuottaviksi. Mutta kokonaan kylmä Järvinen ei ollut ajatukselle Lapin käytöstä matkailun pikemmin kuin raaka-aineen nimissä. Pekka Tiilikaisen radiohaastattelussa vuodelta 1963 Järvinen höpertää jopa ”Suuren Luonnon” hurman mahdollisesta löytämisestä – toisilta planeetoilta. Kovin helpolla ei olisi uskonut, että metsänhoitajan sarkatakin alta kuoriutuu näinkin kova teknoradikaali ja kyberpunkkari, kun oikein tiukoille ottaa.

Järvisen eräkirjallisuus on Runo-Suomen asukki, hänen palkkatyönsä hyvinvointi-Suomen rakennusta. Järvinen keksii Runo-Suomelle uuden hahmon, eränkävyn esteettisenä muotona. Riistalla on kaiken aikaa keskeinen rooli Järviselle, mutta varhemmista myöhäisempiin tarinoin siirryttäessä tarinoiden eräretket muuttuvat yhä ritualistisemmiksi. Tiettyjen elementtien – tuli, tervas, vesi, metsästysvälineet, eläimet, väsymys – kautta jalostuu luonnon aistimisesta henkinen kokemus, jolla on Järviselle itseisarvo. Eräretki on palvonnan muoto, eränovelli eräänlainen manaus tai kirjallinen ikoni, joka parhaimmillaan herättää suoraan Suuren Luonnon kosketuksen.

Järvinen aloittaa ja täydellistää eränovellin. Muitakin mestareita on ja on ollut, mutta Järvisen ristiriidan polttama kauneudenkaipuu muodostaa yhä ylittämättömän mitan. Tämä ei ole yllättävää, koska ikoniin tarvittava koskematon luonto on jo Järvisen 60-luvulla kadonnut. Hänen kirkkautensa ei enää ole mahdollinen. Eräkirjallisuus on ajautunut pahaan umpikujaan. Sille on olemassa paljon kysyntää, paljon lukijoita, paljon henkistä tarvetta. Mutta novellit eivät helpolla voi tavoittaa yhtä aikaa purevaa aikalaisuutta ja tarvittavia aistillisia elämyksiä. Monesti nykyiset eränovellit

ovatkin jonkinlaisia muisteluksia vanhoilta ajoilta tai lainaavat aineksia kehitystarinoista, huumorista, nuotion äärellä jutustelusta. Kaikkia näitä esiintyy myös Järvisellä, joka taitaa hyvin myös yksittäisen ihmiskohtalon tai kuullun tarinan kiteyttämisen vaikuttavaksi piirroksi. Mutta nykyisten eränovellien siivet on leikattu samalla moottorisahalla kuin metsät ainakin, jos novellien tehtävä ymmärretään Järvisen tapaan. Lappi pelastajana on olemassa vain ”vanhojen kairankiertäjien sielunmaisemana”.

Mitä eräkirjallisuus ei ole?

Mistä sitten Järvinen sai asenteensa, jolla Osaran aukeat ja muut olivat tehtävissä, siitä huolimatta, että erämaa oli hänelle kaikkein rakkainta ja tärkeintä? Kliseinen kuva Järvisestä toisaalta vanhakantaisena eränkävijänä, toisaalta modernina teknokraattina lienee oikea. Naiivi totuus on ankaruudessaan väistämätön: Järvinen oppi teknokraattisen suhtautumisen metsään Helsingin yliopistossa, niistä opeista, joita 1900-luvun alussa siellä modernina metsätieteenä opetettiin. Kokemuksellisen metsän ja taloudellisen metsän ristiriita ei lopulta ole sen kummallisempi. Ja mitäpä akateemisesti koulutettu sielultaan herkkä mies muutakaan tekee nähdessään metsien häviävän kuin ryhtyy luonnonystäväksi ja -suojelijaksi? Sekään ei valitettavasti ole yhtenäisen kokemuksellisuuden vaan opitun modernismin sanelema tapa reagoida tilanteeseen.

Järvinen ei oikeastaan koskaan pohdi yhteiskunnallisia asioita, vaikka köyhyys, syrjäytyneisyys, sairaus ja ankara työ sykkivät monesti luonnon sisällä. Kuten Varis toteaa, yhteiskunnallisuus ei muutenkaan ole erägenren *forte*. Silti ei välttämättä ole sattumaa, että vuoden 1960 myydyimpien kirjojen listalla Järvisen kokoelma *Rikasta elämää* jäi vain Väinö Linnan *Täällä Pohjantähden alla* -sarjan juuri ilmestyneen kakkososan taakse. Linna oli vankka hyvinvointivallion rakentaja, politiikassaan, kirjoissaan. Siinä missä Linna estoitta kuvasi hyvinvoinnintahdon syitä, rakenteita, estoja ja pieniä askelia eteenpäin, Järvinen jätti novelleillessaan toisen, haavoittuneen

jalkansa Runo-Suomen puolelle. Eräkirjallisuus on tunnetusti pakoa, varaventtiili. Mutta Järvisen tilanne oli Linnaa hankalampi: Linna pystyi sittenkin uskomaan hyvinvoinnin kasvuun, teollistumisen ja kaupungistumisen eteenpäin vievään voimaan. Toisin kuin voisi kuvitella, Linnan tekstejä ei revi ideologinen jännite, kun taas eränovelli on mahdollinen vain tuskastumisena umpikujaan. Eräkirjallisuuden paitsio korkeakulttuurista ja ”yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta” puhuttaessa todistaa samaa: eräkirjailijamme puhuvat elävästä ongelmasta, joka ei suostu Euroopasta tuotujen poliittisten ohjelmien kehikoihin, toisin kuin esimerkiksi juuri Linnan tekstit, jotka ovat puolivalmiita hallinnollisia lyömäaseita. Tästä syystä niin Variksen kuin Holman ja Pyykönkin kirjat ovat kulttuuritekoja, jotka pöyhivät kuollutta mutta vielä höyryävää humusta.

Variksen katsaus suomalaisen eräkirjallisuuteen pysyttelee pääosin kuvailevalla ja raittiin jargonittomalla tasolla. Ehkä tällainen rauhallisuus, tasapainoisuus, jos kohta lievä valjuuskin on oikein tekstissä, joka uurtaa uraa. Järvinen malliesimerkkinä mahdollistaa kuitenkin eräkirjallisuuden pistävän silmiin. Eräkirjailijoille tyypilliseen tapaan hän joutuu uskomaan hyvinvointiin ja edistykseen osin vastoin parempaa tietoaan. Eräkirjallisuus ei olekaan romanttinen jäänne, vaan Lännen ja Kapitalismin tuottaman välttämättömän ristiriidan kognitiivinen ja esteettinen solmu. Sen ainutlaatuisuudessa on metsänreunan vastaus Lännen ja Kapitalismin universaaleihin vaatimuksiin. Samasta syystä eräkirjallisuuden paitsiota ei sen paremmin pidä kuin voikaan korjata. Mutta on pelättävissä, että eräkirjallisuuden umpikujan pitäminen jontenkin toissijaisena tai perifeerisenä ongelmana verrattuna esimerkiksi ”globalisoituvan” työelämän ongelmiin Kemijärvellä ja muualla on pysyvä asiantila niin kauan kuin Suomea ei nähdä kolonialisoituna paikkana.

Vuodet Kemijärven tehtaan perustamisesta sen lopettamiseen eivät loppujen lopuksi kata kovin pitkää ihmisen historian hetkeä eivätkä metsien historian hetkeä. Onko ylipäättään

mahdollista ylläpitää teollistunutta hyvinvointikaupunkia 67. leveysasteella, metsässä? Kiiruna, Siperia, Kanada? Talvella 2008 Kiirunasta kuuluu, että pitkästä aikaa tunneleissa on ollut sortumia, joissa ainakin yksi kaivosmies on kuollut. Koko kaupungin siirtäminen laajenevan kaivoksen tieltä on alkanut. Siperiassa samoilla leveysasteilla on useampiakin aavekaupunkeja, joissa sosialistisen realismin betoniset unelmat ulvovat tuulessa. Ehkä paperitehdas on parempi ja kestävämpi vaihtoehto kuin kaivos, josta muutaman sukupolven työpaikan jälkeen ei ole jäljellä muuta kuin kuoppa. Vaikka Kemijärven sulkeminen liittyy vapaakauppana tunnettuun globalisaatioon, ehkä me joudumme pian nöyrytykseen myös siihen, että luonto asettaa uudelleen rajoja jo loppuneeksi luullulle historialle. Voi olla, että samalla metsänreunan ääni kuuluu taas paremmin. Joka tapauksessa – ja kävi tehtaalle miten kävi – väite, että paperitehtaan olemassaolosta pohjoisella havumetsävyöhykkeellä päätää parhaiten markkinamekanismi on mahdollisimman väärä. Jotta politiikka voisi olla jotakin muuta kuin eurooppalaistamista, täytyisi politiikan pystyä sanomaan Kemijärven sellutehtaasta jotakin paljon mielikuvituksellisempaa. Sama koskee *mutatis mutandis* kirjallisuutta.